

De toekomst van politieke partijen

Geen enkele politieke partij wil zich neerleggen bij de ontwikkeling in de richting van veramerikanisering. Maar in de huidige situatie kunnen de partijen zowel de platform- als de makelaarsrol niet meer adequaat vervullen. Nodig is dat partijen functieherstel nastreven en hun positie als intermediair tussen burger en overheid hernemen. De Europese activiteiten van partijen dienen financieel ondersteund te worden en voorkomen moet worden dat campagnebesteding door de overheid ten koste gaat van wetenschappelijk en vormingswerk.

Twee jaar geleden hebben de wetenschappelijke instituten van de politieke partijen een conferentie gewijd aan de vraag: 'zijn politieke partijen bij de tijd?'. Sindsdien is er een grote hoeveelheid politicologische en rechtsfilosofische literatuur verschenen, die aan het functioneren van het politieke systeem is gewijd. De titels spreken vaak voor zich: het gaat over de kloof tussen burger en politiek, over de lege plek van de macht en er zijn auteurs die het einde van de politieke partijen aankondigen.¹

Inmiddels was het vraagstuk van de toekomst van de politieke partijen ook op de politieke agenda verschenen. De regering boog zich over voorstellen

voor staatkundige vernieuwing die de positie van de partijen direct raken: nationaal een correctief referendum, gemeentelijk een nog ruimere mogelijkheid om referenda te houden, een dubbele stem bij verkiezingen: één voor een regionale en één voor een landelijke kandidaat, spreiding van de gemeenteraadsverkiezingen, benoeming van wethouders van buiten de gemeenteraad en samenvoeging van de rijkssubsidies voor wetenschappelijk en vormingswerk aan de politieke partijen tot één brede doeluitkering waarvan ook campagnes en ledeninformatie bekostigd zouden moeten gaan worden. Dit alles was voor de wetenschappelijke instituten van de vier grote partijen aanleiding om de zaak nogmaals onder

Dr. C.J. Klop

de loep te nemen. Zij analyseerden het probleem nogmaals in een themanummer van *Beleid & Maatschappij*.² Aan dit themanummer is op 19 juni jongstleden een conferentie gewijd. De conferentie wilde een laag dieper steken dan de vraag of subsidiëring, *sponsoring* of contributies van leden de basis van de partijfinanciën dient te vormen. Wat is er eigenlijk aan de hand in onze democratie? Waarom worden er vraagtekens gezet bij de toekomst van politieke partijen? Zijn die ontwikkelingen onomkeerbaar of niet? Zo nee, willen wij die ontwikkelingen dan wel? De vier instituten zijn ervan overtuigd dat men pas zinvol over subsidie, *sponsoring* of contributies kan praten, als er zicht is op die onderliggende processen. In deze bijdrage worden de analyses van de vier instituten samengevat, wordt de beschouwing weergegeven die drs. W.J. Deetman, als voorzitter van de Tweede Kamer, in zijn rol van slotspreker op de conferentie heeft gehouden en worden de actuele ontwikkelingen rond het regeringsstandpunt geëvalueerd.

Wat is het probleem?

In de handboeken staan politieke partijen beschreven als organisaties die niet een deelbelang, maar het algemeen belang behartigen. De politieke partijen ontwikkelen integrerende visies door middel van wetenschappelijke studie, door discussies met hun leden, daaruit vloeien verkiezingsprogramma's voort en vervolgens sluiten zij compromissen in de volksvertegenwoordiging. Aldus komt in ons staatsbestel een meerderheidsvisie op het algemeen belang tot stand. Politieke partijen doen dat vanuit verschillende normatieve overtuigingen. De één legt bij het integreren van deelbelangen tot algemeen belang meer de nadruk op gelijkheid, de ander meer

op vrijheid, de derde op gerechtigheid en de vierde op het mee beslissen van alle betrokkenen. Die normatieve verschillen zorgen ervoor dat er een keuze is tussen verschillende visies op het algemeen belang. Zo luidt het ideaaltype van de politieke partij als intermediair tussen burger en overheid.

De werkelijkheid is dat de verschillende sectoren van de samenleving, zoals het onderwijs, het bedrijfsleven, de volksgezondheid, de milieubeweging enzovoorts zich ofwel weinig meer gelegen laten liggen aan de politiek en de overheid en in belangrijke mate zelfsturend zijn geworden. Ofwel dat zij zich direct verstaan met de regering, de ministers en hun departementen van openbaar bestuur. Partijen, hun programma's en hun vertegenwoordigers in het parlement spelen in dat proces in veel mindere mate een bepalende rol, dan de handboeken suggereren.

Ook voor burgers neemt hun betekenis daarom af. Politieke partijen ontwikkelen zich hierbij in toenemende mate tot zogenaamde kaderpartijen. Dat zijn politieke partijen met weinig leden en veel beroepspolitici. Zij onderscheiden zich van de vroegere massa-partijen, die met name in het tijdperk van de verzuiling voorkwamen. Trekt men dit perspectief, enigszins gechargeerd, door naar de toekomst dan worden partijen oligarchische organisaties, die door middel van *sponsoring* inkomsten verwerven en door middel van marketing kiezers. In het Amerikaanse politieke systeem werkt het zo.

De centrale vraag die op de conferentie aan de orde was, luidt of de geschetste ontwikkelingen van functieverlies, verzakelijking en ontworteling juist zijn en of deze een probleem vormen of niet. En zo ja, wat eraan gedaan zou moeten worden. De vier instituten wilden die

discussie niet belasten met het eigen belang van politieke partijen. Wat hen betreft hoeft niet per definitie aan de politieke partijen in hun huidige vorm te worden vastgehouden. Wel zijn zij van mening dat het hier om keuzen gaat over functies die behartigd moeten worden. Wie het einde van de partijen aankondigt, of wie de huidige ontwikkeling zijn gang laat gaan, die neemt de verantwoordelijkheid op zich om aan te geven hoe de functies die politieke partijen tot dusver behartigen, dan wèl gestalte moeten krijgen.

De hoofdlijn van de verschillende bijdragen

Bij het schrijven van de verschillende bijdragen hebben de auteurs ernaar gestreefd overlappingsen te vermijden en herhalingen te voorkomen. Zij hebben zich toegespitst op de vraag waar in hun ogen het centrale probleem zit en wat de daarbij passende oplossingsrichting is. Die probleemperceptie is niet bij alle vier hetzelfde en dus ook de gekozen oplossingsrichting niet.

De directeur van het Wetenschappelijk Bureau D66, Christiaan Vries, richt zich in zijn bijdrage vooral op wat wij zouden kunnen noemen de *Herrschafts-freie Diskussion* over de toekomstige inrichting van de samenleving. Thans is de politiek in zijn ogen niet de organisator van de publieke discussie, maar een soort aanhangwagen van de bureaucratie. De politieke openbaarheid is gedegeneerd. Die functie is verschaald in een samenleving en een politiek systeem waarin de functionele rationaliteit van de bureaucratie overheerst en plannen voor de toekomst eerder worden ontwikkeld door de non-politieke planbureaus van de regering. "Hoe beschermen wij een georganiseerde vrijplaats voor het denken

over de inrichting van de samenleving?", vraagt De Vries.

De bijdrage van Paul Kalma en Frans Becker, van de Wiardi Beckmanstichting, kiest een andere invalshoek. Zij menen dat het debat over politiek en politieke partijen veel te intern gericht is; te weinig rekening houdt met ontwikkelingen buiten het politiek systeem. Die ontwikkelingen (van de ontvoogding van het individu tot een razendsnelle technologische ontwikkeling), tasten, zo menen zij, het traditionele 'primaat van de politiek' aan. Meer dan ooit spelen de discussie en de besluitvorming over belangrijke maatschappelijke problemen zich buiten de traditionele politieke arena's af. Dat vraagt om nieuwe vormen van democratie en zeggenschap. En om politieke partijen die minder op centrale sturing en meer op bemiddeling en overtuiging zijn gericht.

De bijdrage van de kant van de Teldersstichting, van Klaas Groenveld en Patrick van Schie belicht weer een ander aspect van het probleem. Ontzuiling en individualisering hebben als belangrijk voordeel dat het afwegingsproces bij de burger bewuster is geworden. Daarbij maken zij onderscheid tussen ontzuiling en ontideologisering. Het eerste is een feit en dat wordt als pure winst gezien. Zij wijzen echter de hypothese af dat partijen draagvlak verliezen door ontideologisering. Er valt wel degelijk wat te kiezen, ook al zijn we ontzuild en wordt er niet meer gepolariseerd. Nederland is geen éénpartijstaat geworden. Binnen die bestaande democratische pluraliteit moeten politieke partijen hun rol kunnen vervullen. Dat vergt wel dat zij zichzelf nadrukkelijker presenteren als het platform waarop deelbelangen tot algemeen belang worden getransformeerd, *single issue-or-*

ganisaties kunnen politieke partijen niet vervangen.

In de bijdrage van het Wetenschappelijk Instituut voor het CDA is vooral nadruk gelegd op het functie-verlies van politieke partijen. Naast de taaië weg van deelname aan politieke partijen en hun interne meningsvorming is een scala van mogelijkheden geopend om het overheidsbeleid meer direct te beïnvloeden, variërend van actiegroepen, sociale bewegingen, lobby, inspraakprocedures, enquêtes en referenda tot de publieke debatten in de Balie en de gang naar de administratieve rechter. Burgers worden door het systeem eigenlijk uitgenodigd tot *single issue*-participatie. Geen wonder dat zij vooral van die mogelijkheden gebruik maken en de partijen links laten liggen. In de verschillende bijdragen worden dus de drie ontwikkelingen, functieverlies, ontideologisering en ontworteling, geanalyseerd, beoordeeld en van oplossingsrichtingen voorzien.

Wat zijn oplossingsrichtingen?

Uit die verschillende bijdragen vloeit niet één panklare oplossing voor het gestelde probleem voort. Daar is ook niet naar gestreefd. Wel worden bouwstenen naar voren gebracht, waarop contouren van mogelijke oplossingsrichtingen zich aftekenen. Deze zijn te schetsen in twee opties. In beide opties worden partijen niet afgeschreven, maar vervullen zij een rol als intermediair tussen burger en bestuur, zij het op verschillende wijzen.

Politieke partijen als makelaar op een breed publiek domein

De eerste optie noem ik 'politieke partijen als makelaar op het publiek domein'. Aan deze optie ligt de erkenning ten grondslag dat het algemeen belang

niet alleen tot de verantwoordelijkheid van de politieke partijen behoort. Aan deze acceptatie van de verplaatsing van de politiek naar buiten de partijen verbindt men instrumenten om toch de afwegingsfunctie van politiek te blijven behartigen. Dat vraagt onder meer om recruitering van politici met een 'open' bestuursstijl. En om partijen die het voeren van het maatschappelijk debat serieus nemen. De fixatie van de politiek op centrale sturing wordt in deze optie verminderd ten gunste van: responsief bestuur, mede-verantwoordelijkheid van belangengroepen en maatschappelijke organisaties voor het beleid, stimulering van het zelfsturend vermogen van de samenleving. Men wil de politiek weer een basis geven in de *civil society*.

De contouren van deze eerste optie komen dus vooral neer op het vervullen van een makelaarsrol tussen de verschillende deelbelangen door de burger en zijn belangenorganisaties op te zoeken en daar het debat aan te gaan. Partijen nemen daarbij in bepaald opzicht de vorm van moderne kaderpartijen aan.

Herstel van de platformfunctie van politieke partijen

De tweede optie wil de platformfunctie van politieke partijen herstellen. Deze optie is gebaseerd op de gedachte dat in een democratie de burgers niet alleen in *single issue*-bewegingen zouden dienen te participeren, maar óók aan de afweging daarvan in het kader van het algemeen belang deel moeten nemen. Ter wille van de legitimiteit en effectiviteit van het overheidsoptreden. De politieke partijen zouden indringender het inzicht over dienen te brengen dat het

**Denkbaar is het
onderbrengen van
inspraakprocedures
bij een door de
partijen op te
richten stichting.**

lidmaatschap van belangenorganisaties de discussie waartoe politieke partijen het platform vormen, niet kan vervangen. Daarnaast zou in het onderwijs aandacht moeten worden geschonken aan de kennis en de deugden die de basis kunnen leggen voor belangstelling in de publieke zaak, om zo toekomstige kiezers daar meer bij te betrekken. Een nog verderreikende stap in deze optie houdt in dat in het politieke systeem meer evenwicht wordt aangebracht tussen de directe beïnvloedingsmogelijkheden van het overheidsbeleid via *single issue*-activiteiten en de beïnvloedingsmogelijkheid via politieke partijen. De centrale afwegingsfunctie van de politiek zou moeten worden benadrukt door directe beïnvloedingsmogelijkheden minder te honoreren en de burger meer te verwijzen naar politieke partijen.

De contouren van deze optie komen dus vooral neer op een herstel van het goed functioneren van politieke partijen, de burger daarvan te overtuigen en hem daarbij te betrekken. Partijen vallen in dit scenario niet terug in de vorm van massa-partijen. Wel vervult het partijlidmaatschap een zodanig wezenlijke uitdrukking van goed burgerschap, dat de ledentallen hoger kunnen liggen dan thans het geval is.

Slotbeschouwing Kamervoorzitter Deetman

De beschouwingen in het nummer van *Beleid & Maatschappij*, dat aan de conferentie ten grondslag lag, zijn aldus samengevat in twee opties: 'politieke partijen als makelaar op het publieke domein' en 'politieke partijen als platform voor meningsvorming over het algemeen belang'. Die twee opties zouden, aldus Kamervoorzitter Deetman, de toekomstige rol van politieke partij-

en kunnen zijn en blijven. "Natuurlijk hebben politieke partijen een toekomst, alleen al vanwege de zogenaamde lege plek van de macht. Reflectie op het algemeen belang, een integrerende visie hebben en uitdragen, dat is essentieel. Politieke partijen moeten zich er daarbij natuurlijk van bewust zijn dat het hebben en genereren van politieke opvattingen iets anders is dan het land besturen of een bureaucratie runnen."³ Deetman voegde daaraan toe dat politieke partijen zich dienen te realiseren dat er zaken zijn die minder in Den Haag en méér in de regio, lokaal en in Brussel worden besloten. Het is zonneklaar dat dat consequenties heeft voor de organisatie en het werk van politieke partijen. Indien men zich daaraan niet aanpast dan zal men automatisch de rekening gepresenteerd krijgen in de vorm van minder leden en wellicht ook minder kiezers.

Maar dan komt de vraag: "Hebben de huidige politieke partijen een toekomst?". Sommigen zijn daarvan nog niet zo zeker. De Kamervoorzitter gelooft niet dat iemand, kijkend naar onze parlementaire geschiedenis, een toekomst ziet voor de *single issue*-partij. Tot op de dag van vandaag wordt dat bevestigd. Die komen af en toe op en verdwijnen dan weer. Overigens is een *single issue*-partij iets wezenlijk anders dan een *single issue*-groep, een belangen-groep, een pressie-groep. Over de toekomst van de huidige partijen had ook Deetman enige twijfel, maar als de nood aan de man is dan weten de partijen zijns inziens best wat zij moeten doen om het tij te keren. Als het minder goed gaat, dan gaan partijen zich beraden, ideeën ontwikkelen, misschien gaan zij samen; allerlei zaken zijn mogelijk. De vanzelfsprekendheid van de onderlinge krachtsverhoudingen is wel

verdwenen. Iedere dag moet de kost opnieuw worden verdiend en als men zich daarvoor niet inspant, wordt men afgestraft.

De principiële vraag over subsidiëring van politieke partijen liet de Kamervoorzitter even liggen. Dat leek hem thans niet opportuun. Het probleem op het ogenblik is dat partijen teruglopen in ledental, of onvoldoende groeien, en dus niet genoeg inkomsten hebben. Men kijkt nu naar Den Haag en gedraagt zich aldus als iedere andere organisatie in Nederland, die stelt dat

**Het
partijlidmaatschap
vervult een zodanig
wezenlijke
uitdrukking van
goed burgerschap
dat de ledentallen
hoger kunnen liggen
dan nu het geval is.**

subsi-diëring nuttig en nodig is, omdat men zichzelf als nuttig en nodig beschouwt. Hij vroeg zich af of dat wijs is, juist op een moment dat het slecht gaat. Is het wijs uit een oogpunt van het vertrouwen dat de politieke partijen bij de bevolking moeten wekken, dat zij die de afgelopen jaren zelf op allerlei beleidsterreinen de nadruk hebben gelegd op eigen bijdragen, eigen verantwoordelijkheid en te-

rug-tred van de overheid, nu zelf daar aankloppen? Diegenen die zelf bij maatschappelijke organisaties betrokken zijn weten dat het zwaar sturen en besturen is geworden, juist door het gevoerde overheidsbeleid. En het gaat er toch juist om dat politieke partijen in aanzien toenemen?

Moeten politieke partijen anders behandeld worden dan andere organisaties? De Kamervoorzitter vond de benadering in het op verzoek van de regering uitgebrachte rapport-Van den Berg wijs.³ Er zijn specifieke activiteiten die voor subsidiëring in aanmerking komen. Om de simpele reden dat men ze

nuttig en nodig vindt en omdat deze benadering ook wordt toegepast op andere organisaties. Als politieke partijen het moeten hebben van integrerende visies, dan stelt hij: "Dertig strepen onder het wetenschappelijk werk van de partijen. Maak dat mogelijk. En ook geldt: wie de jeugd heeft, heeft de toekomst. De jongerenorganisaties zijn vaak zwak, terwijl we weten dat ze heel nuttig werk doen met vorming en training. Daar kunnen we naderhand voor het functioneren van de democratie veel plezier van hebben. Met andere

woorden: subsidie voor specifieke activiteiten zou kunnen als er zelfstandige, goede redenen voor zijn en andere organisaties in het land dezelfde behandeling krijgen. Daarom heb ik ook aarzeling bij de gedachte van een *lump sum* en van een wettelijke grondslag voor de subsidiëring".

De Kamervoorzitter besteedde ook aandacht aan de publieke opmerkingen van de voorzitter van de

Partij van de Arbeid over de toegang van de politieke partijen tot de media. Het gaat dan niet alleen om de zendtijd van de politieke partijen op de landelijke netten, maar hij verwees ook naar de regio: "Ik roep slechts de vraag op of dat wat in Italië gebeurd is, de gigantische invloed van de commerciële zenders op het politieke gebeuren - we zien het ook in andere landen - of dat iets is wat wij hier ook willen laten plaatsvinden. Ik vermoed van niet. Maar dat betekent dat wij goed moeten nadenken hoe wij dat probleem oplossen. Want het is nu eenmaal zo dat politieke partijen dan de mogelijkheid

moeten hebben om hun boodschap via de moderne media naar de kiezer te brengen. Ik vind die vraag eigenlijk veel belangrijker dan de vraag of er nog een paar ton naar de politieke partijen moet gaan”.

Tenslotte sprak hij over het kiesstelsel. De minister van Binnenlandse Zaken stelde op de conferentie dat politieke partijen het hart zijn van ons kiesstelsel. De Kamervoorzitter: “Ik begrijp dat hij dat zegt. In de Tweede Kamercommissie ‘Vraagpunten Staatskundige, Bestuurlijke en Staatsrechtelijke Vernieuwing’ is de vraag aan de orde geweest of wij uitspraken moesten doen over de politieke partijen. Wij hebben daarvan afgezien. Politieke partijen moeten zelf weten hoe zij zich organiseren. Daarvoor hebben wij het civiele recht. Wij hielden ons bezig met het publieke recht, waaronder de Kieswet. Toch is er één risico, namelijk dat de partijen tussen de kiezer en de gekozenen komen te staan. Dat er tussen partijen en de kiezers een band is, is helder.

Politieke partijen houden zich ook heel zorgvuldig bezig met de kandidaatsstelling. Daarvoor hanteren zij allerlei goede criteria, kijkend naar overheid en bedrijfsleven. Men spreekt zelfs van een zeker carrière-perspectief. De hoofdvraag is echter of dat nu de taak is van politieke partijen als het gaat om de relatie tussen kiezer en gekozenen. Ik heb daar aarzeling bij. Doordat politieke partijen zich in toenemende mate daarmee en met het dagelijkse politieke handwerk bezig houden, worden bestuurders, ministers, staatssecretarissen en kamerleden méér deel van hun eigen politieke beweging. Ik ben dus niet verbaasd dat Hoogerwerf opmerkt: ‘Ik mis die crudiete, zelfstandige volksvertegenwoordiger, die af en toe wat zegt’. Zij zijn door het functioneren van hun politieke partijen meer deel van het geheel geworden. En dus is het ook niet verwonderlijk, dat als er iets mis gaat - hetzij bij de volksvertegenwoordiger, hetzij bij de partij - dat dan opeens alles in zo’n beweging met elkaar in ver-

Drs. W.J. Deetman en dr. C.J. Klop in gesprek met een deelnemer aan de conferentie 'Zijn politieke partijen bij de tijd'

(foto Dirk Hol)

band wordt gebracht en je geweldige klappen krijgt. Ik geloof dat wij eens kritisch moeten kijken of de politieke partij niet teveel tussen de volksvertegenwoordiger en de kiezer is komen te staan. Hoe dat probleem moet worden opgelost? Ik val terug op het rapport van de Commissie Vraagpunten: zou ons systeem van evenredige vertegenwoordiging niet méér een districten-inslag moeten krijgen? Gesuggereerd is te kijken naar het Duitse systeem. Vergroting van het effect van voorkeurstemmen, de gekozen weg, is nuttig, maar lost het probleem niet werkelijk op. Ik bepleit niet een overgang naar het districtenstelsel, maar vraag wel aandacht - met behoud van garanties voor de kleine partijen - voor het Duitse systeem of een variant daarvan, waarbij volksvertegenwoordigers gedwongen worden om méér contact met de kiezers te zoeken. Partijen verdwijnen daarbij niet, maar er komt méér een driehoeksverhouding tussen kiezer, partij en volksvertegenwoordiger. Dat zou weleens behulpzaam kunnen zijn voor de toekomst van politieke partijen. Ik hoop dat de regering dat punt nog eens boven tafel haalt. In het belang van het goed functioneren van de democratie, maar ook in het belang van het goed functioneren van de politieke partijen”.

Actuele ontwikkelingen

Uit het feit dat de beide bovengenoemde opties zich aftekenen in het gesprek tussen de politieke partijen en hun wetenschappelijke instituten en uit de slotwoorden van de Kamervoorzitter, kan de conclusie getrokken worden dat geen van de grote politieke partijen zich bij de ontwikkeling in de richting van veramerikanisering wil neerleggen. Er moet dus wat gebeuren, wil men de twee mogelijke perspectieven ook wer-

kelijk realiteit laten worden. Zowel de makelaarsrol als de platformrol vereisen immers de ontwikkeling van integreerende visies op het algemeen belang. In beide opties nemen partijen ook een meer open karakter aan en doorbreken zij hun *incrowd*-cultuur. In beide opties moeten partijen een uitgebreid relatienetwerk onderhouden met organisaties uit het maatschappelijk middenveld, inclusief sociale bewegingen en *single issue*-organisaties. In beide opties zullen politieke partijen mensen moeten kunnen leveren die in staat zijn het land te besturen of een bureaucratie te runnen. In beide opties hebben politieke partijen daarom behoefte aan competente politici en deskundig personeel op de partijbureaus. En dat in een tijd van teruglopende ledentallen en afgenomen vanzelsprekendheid van partij-bindingen. Er ligt dus evident een probleem: de partijen kunnen hun beoogde rol niet adequaat behartigen.

Het is in dit perspectief van groot belang op welke wijze de minister van Binnenlandse Zaken een beleid wil ontwikkelen om de functies van de politieke partijen te beschermen. Het is duidelijk dat zo'n beleid de ontwikkeling in de richting van veramerikanisering zeker niet dient te bevorderen, maar juist de tegenkrachten zou moeten steunen. Dat betekent mijns inziens dat hij juist niet de huidige subsidies voor politiek vormings- en wetenschappelijk werk in één brede doeluitkering zou moeten samennemen, deze rechtstreeks aan de partijen verstrekken en de partijen bovendien toestaan ook campagnes en ledeninformatie daaruit te bekostigen, zonder dat het totale subsidiebedrag omhoog gaat met een voor deze laatste twee nieuwe doeleinden adequaat bedrag. Als er méér varkens van dezelfde spoeling moeten

ten, wordt deze uiteraard dunner. Campagnebesteding gaat dan ten koste van wetenschappelijk en vormingswerk. En dat is nu precies het perspectief van de veramerikanisering. Een beetje partijvoorzitter zou daarmee nooit mogen instemmen, hoe vet de kluij ook lijkt die hem daarmee, eventueel op termijn, voor ogen wordt gehouden.

Als wij de kloof tussen burger en politiek werkelijk willen overbruggen, moeten de remedies ook niet gezocht worden in verdere uitbreiding van geïndividualiseerde manieren om het overheidsbeleid buiten politieke partijen om te beïnvloeden, zoals referenda en wethouders van buiten de raad. De Tweede Kamerfractie van het CDA nam daar, evenals het bestuur van de CDA-Bestuurdersvereniging, gelukkig krachtig afstand van.⁵ Partijen moeten hun positie als intermediair tussen burger en overheid hernemen. Daartoe moet er opnieuw aansluiting gevonden worden tussen het bloeiende civiele en het noodlijdende staatsburgerschap.⁶ Als sociale bewegingen en actiegroepen zich richten op het overheidsbeleid dienen de politieke partijen zichzelf te presenteren als de ingang in het politie-

ke systeem. Concreet houdt dit in dat bijvoorbeeld actiegroepen die bezuinigingen op collectieve arrangementen bestrijden, niet met een beetje toegeeflijkheid geappaiseerd moeten worden door de minister, maar doorverwezen naar de politieke partijen en hun fracties. Sociale bewegingen dienen niet een symbiose aan te kunnen gaan met naar draag-

vlak strevende directoraten van het openbaar bestuur, maar naar de politie-

ke partijen verwezen te worden. Daar vindt de integrale afweging plaats tussen deze en andere belangen en daar moeten die partijen ook door de kiezer op afgeremd kunnen worden. Het is onjuist hen de gelegenheid te bieden zulke confrontaties te kunnen ontwijken. Dit zou in de politieke cultuur een kamerbrede vanzelfsprekendheid moeten worden. Denkbaar is een aanwijzing van de minister-president aan zijn ambtsgenoten om in het kader van de constitutionele democratie niet aan lobby en druk toe te geven, maar *single issue*-groepen naar de partijen te verwijzen. Van hun kant zouden de sociale bewegingen meer oog moeten hebben voor de eigen interne pluriformiteit naar politieke opvattingen en de daarbij behorende mogelijkheden voor beïnvloeding van de politieke partijen. De stereotype opvatting dat het als participant in een sociale beweging politiek correct is om links te zijn, behoort te worden verlaten. Dat zou zowel hun eigen effectiviteit als het democratisch staatsburgerschap in het algemeen ten goede komen.

Politieke partijen dienen functieberstel na te streven door op een andere wijze te recruter en te socialiseren en door in de slag te gaan met sociale bewegingen en actiegroepen. Het is zinvol daarbij ook andere afgestane functies te heroverwegen, zoals inspraak, belangenbehartiging die zich thans vertaalt in de gang naar de rechter, ombudswerk, organisatie van publieke debatten en wetenschappelijke beleidsvoorbereiding.⁷ Zij mogen dat niet welwillend overlaten aan anderen, want uiteindelijk komen zowel de burgers als de partijen op de blaren te zitten van een verkokerde en dus slecht functionerende democratie. Ook dat vergt een kamermeerderheid voor maatregelen

**Ministers zouden
niet aan lobby en
druk moeten
toegeven, maar
single issue-groepen
naar partijen
moeten verwijzen.**

vlak strevende directoraten van het openbaar bestuur, maar naar de politie-

gericht op een meer adequaat functioneren van politieke partijen. Denkbaar is het onderbrengen van inspraakprocedures bij een door de partijen op te richten stichting, evenals dat het geval is bij de stichting Publiek en Politiek voor wat betreft de algemene burgerschapsvorming. Denkbaar is ook de Ombudsman onder te brengen bij de Tweede Kamer. Ook de toegang tot de media moet in dit kader worden onderzocht.

Tenslotte dient rekening te worden gehouden met de soevereiniteitsoverdracht die heeft plaatsgevonden tussen nationale lid-staten en de Europese Unie. Uit het verband van de natie-staat lekt beleidseffectiviteit weg naar de mondiale verhoudingen, die zijn politieke aangrijpingspunt zou moeten hervinden in de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO), de *World Trade Organisation* (WTO) en de Verenigde Naties (VN). Dat betekent dat politieke partijen, willen zij een realistisch participatie-aanbod kunnen doen aan de verantwoordelijke burgers die nog wel een lidmaatschap zouden willen overwegen, zich internationaal moeten organiseren. Op Europees niveau hebben zich inmiddels liberale, christendemocratische en sociaal-democratische partijen gevormd. Zij - en niet de lidstaten - worden in artikel 138A van het Verdrag van Maastricht uitdrukkelijk genoemd als de dragers van de Europese volkswil. Tegelijk is duidelijk dat het zich ontplooiën op dit internationale vlak enorme kosten van vertalen en reizen met zich meebrengt, die de financiële draagkracht en de menskracht van de partijen ruim te boven gaat. Daar ligt een belangrijk aangrijpingspunt voor beleid van de rijksoverheid. Als men van mening is dat

subsidie een bijdrage behoort te zijn in kosten die een redelijk draagvermogen te boven gaan, dan dienen de gedachten in elk geval uit te gaan naar ondersteuning van de Europese activiteiten van de partijen. Daár zou de minister zich sterk voor moeten maken in de Europese ministerraad, in plaats van in Nederland veramerikanisering te bevorderen.

Dr. C.J. Klop is adjunct-directeur van het Wetenschappelijk Instituut voor het CDA.

Noten

1. Ik besprak enkele van deze publikaties in: C.J. Klop, 'De kloof tussen burger en politiek' (*Christen Democratische Verkenningen*) (s-Gravenhage 1995/4) 175. Over het einde van de partijen schreef met name: R.J. in 't Veld, 'Bestuurlijke vernieuwing: culturele verandering', in: A.C. Zuiderveld (red.), *Kleine geschiedenis van de toekomst, 100 thesen over de Westerse samenleving op weg naar de eenentwintigste eeuw* (Kampen 1994).
2. *Beleid & Maatschappij* 1995-3, mei/juni, jaargang XXII.
3. Prof. mr. B.M. Teldersstichting, Wiardi Beckmanstichting, Wetenschappelijk Bureau D66, Wetenschappelijk Instituut voor het CDA, *Weergave van de inleidingen gehouden op de conferentie 'Politieke partijen in de toekomst'* (s-Gravenhage, oktober 1995).
4. Commissie subsidiëring Politieke partijen, *Waarborg voor kwaliteit* (s-Gravenhage 1991).
5. Persbericht CDA-Tweede Kamerfractie, dd. 7 oktober 1995. Inleiding van het CDA-Tweede Kamerlid M. Verhagen tijdens de conferentie van de CDA-Bestuurdersvereniging dd. 7 oktober 1995 in Ede. Voorstellen van het Bestuur van de CDA-Bestuurdersvereniging inzake bestuurlijke en staatkundige vernieuwing aan de Ledenraad van 4 november 1995.
6. C.J. Klop, 'De kloof tussen burger en politiek' (*Christen Democratische Verkenningen*) (s-Gravenhage 1995/4) 175.
7. De verhouding tussen de subsidie die de regering aan de wetenschappelijke instituten van de politieke partijen verstrekt en de begrotingsposten voor de WRR, het SCP, het CPB en de RPD is ongeveer 1 op 40. Van *counterailing power* is daar dus in de verste verte géén sprake. En dan blijven de departementale onderzoeksdelingen zoals het WODC nog buiten beschouwing.